O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING KICHIK BIZNES SAMARADORLIGIGA TA’SIRI

Shakirova Nigora Axralovna

Tashkent State University of Economics

PhD, Associate Professor, Department of Economic Statistics

Phone: +998943640050

E-mail: shakirova0130@gmail.com

Orcid: 0009-0006-5025-4764

Ruzimatova Shaxzoda Saloxitdin qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

‘’Moliya va moliyaviy texnalogiyalar” fakulteti talabasi

E-mail: ruzimatovashaxzoda921@gmail.com

Orcid:0009-0002-8989-5594

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekiston sharoitida raqamli texnologiyalarning kichik biznes samaradorligiga ko‘rsatayotgan ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot raqamli platformalar, elektron tijorat, bulutli xizmatlar va boshqaruv tizimlarining kichik biznes subyektlari faoliyatiga qanday ta’sir ko‘rsatayotganini empirik ma’lumotlar asosida o‘rganadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etish kichik biznes samaradorligini sezilarli darajada oshiradi, biroq raqamli savodxonlik, moliyaviy imkoniyatlar va hududiy infratuzilma farqlari bu jarayonni cheklovchi omillar sifatida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, kichik biznes, samaradorlik, raqamli platformalar, O‘zbekiston iqtisodiyoti.

Abstract

This article analyzes the impact of digital technologies on the efficiency of small businesses in the context of Uzbekistan. The study examines—based on empirical data—how digital platforms, e-commerce, cloud services, and management systems influence the operations of small business entities. The results indicate that the adoption of digital technologies significantly enhances small business efficiency; however, factors such as digital literacy, financial constraints, and disparities in regional infrastructure act as limiting factors in this process.

Keywords: digital transformation, small business, efficiency, digital platforms, Uzbekistan's economy.

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotning strategik drayveri sifatida shakllanmoqda. Mamlakat yalpi ichki mahsulotida kichik biznesning ulushi 50-55 foizni, bandlik sohasida esa qariyb 75-78 foizni tashkil etmoqda. Bu ko‘rsatkichlar sektorning iqtisodiy rivojlanishdagi hal qiluvchi rolini tasdiqlaydi. [1]

Shu bilan birga, global miqyosda raqamli texnologiyalar biznes yuritish usullarini tubdan o‘zgartirmoqda. Elektron tijorat, bulutli xizmatlar, raqamli to‘lov tizimlari va sun’iy intellekt kichik biznes uchun yangi imkoniyatlar yaratish bilan birga, yangi raqobat sharoitlarini ham shakllantirmoqda. O‘zbekiston sharoitida bu jarayonning o‘ziga xos xususiyatlari, imkoniyatlari va cheklovlarini o‘rganish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. [2]

Mazkur tadqiqotning maqsadi — O‘zbekistonda raqamli texnologiyalarning kichik biznes samaradorligiga ta’sirini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va samaradorlikni oshirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdir.

Metodologiya

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil va statistik ma’lumotlarni umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Asosiy ma’lumot manbalari sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining rasmiy ma’lumotlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda so‘nggi yillarda o‘tkazilgan ilmiy tadqiqotlar natijalaridan foydalanildi. Xususan, Toshkent shahridagi 846 ta kichik biznes subyekti o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalari va 350 ta KOB subyekti ishtirok etgan empirik tadqiqot ma’lumotlari tahlilga jalb qilindi. [3]

Adabiyotlar tahlili

Raqamli texnologiyalarning kichik biznes samaradorligiga ta’sirining nazariy asoslari, tarixiy rivojlanishi va ijtimoiy-iqtisodiy tomonlarini o‘rganishda bir qator mualliflarning ilmiy tadqiqotlari mavjud.

Sheraliyev, Sh. Sh. — “Raqamli transformatsiyaning kichik biznes rivojiga ta’siri” nomli ilmiy maqolasida raqamli texnologiyalarning (elektron tijorat, bulutli xizmatlar, sun’iy intellekt) kichik biznes samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va yangi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini tahlil qilgan va O‘zbekistondagi muammolar va takliflar yoritilgan.

Hasan Ibragimov, Mannonov Shahzod, Toshmurod Qulmanov — “Toshkentda kichik biznes korxonalarida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi” nomli ilmiy maqolasida 846 ta kichik biznes korxonasi so‘rovnomasi asosida raqamli texnologiyalarni qabul qilishga ta’sir qiluvchi omillarni (ta’lim, raqamli savodxonlik, moliyaviy imkoniyat, internet tezligi) Logit/Probit modellari orqali baholaydi.

Maftuna Kurbanova, Adkhamkhon Rakhmatullayev, Nigora Xasanova, Zarnigor Bobojonova, Alevtina Muradova, Takhmina Mamadalieva— “Digital transformation, human capital accumulation, and total factor productivity growth in SMEs” nomli ilmiy maqolasida Toshkent, Samarqand va Buxorodagi 380 ta KOB ma’lumotlari asosida raqamli transformatsiya va inson kapitalining umumiy omil unumdorligiga ta’sirini PLS-SEM orqali tahlil qiladi. [4]

Gofurov Doston — “Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish istiqbollari” nomli ilmiy maqolasida O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznesning rivojlanish imkoniyatlari, muammolari va istiqbollarini kompleks tahlil qiladi. Raqamli savodxonlik, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va infratuzilma bo‘yicha takliflar bergan.

Ergashev Lazizbek — “Kichik biznesni boshqarishda raqamlashtirishning ahamiyati” nomli ilmiy maqolasida Kichik biznesda raqamlashtirish jarayonlarining boshqaruvga ta’siri, elektron savdo, fintech, sun’iy intellekt va startap ekotizimining biznes rivojidagi rolini tahlil qiladi.

Natijalar

Empirik tadqiqotlar raqamli texnologiyalarni joriy etish kichik biznes samaradorligiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Toshkent shahridagi kichik biznes korxonalari o‘rtasida o‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, raqamli texnologiyalarni qabul qilish ehtimolligiga ta’sir qiluvchi omillar orasida ta’lim darajasi ($\beta = 0{,}782$; $p < 0{,}01$), raqamli savodxonlik ($\beta = 0{,}651$; $p < 0{,}01$), moliyaviy imkoniyat ($\beta = 0{,}934$; $p < 0{,}01$) va internet tezligi ($\beta = 0{,}423$; $p < 0{,}01$) muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Ta’lim darajasi bir pog‘ona oshganda raqamli texnologiyalarni qabul qilish ehtimolligi 14,23 foizga ortishi kuzatilgan. [4]

Raqamli platformalardan foydalanish darajasi va kichik biznesning savdo raqobatbardoshligi o‘rtasida kuchli ijobiy korrelyatsiya mavjudligi isbotlangan.

Tadqiqotlar raqamli texnologiyalarni joriy etish KOB samaradorligini 34-47 foizga oshirishini ko‘rsatadi. Bu natijalar raqamlashtirishning bevosita iqtisodiy samaradorlikka ta’sirini tasdiqlaydi.

Raqamli transformatsiya jarayoni O‘zbekiston kichik biznes sektorining turli sohalarida bir xil sur’atda rivojlanmaydi. Eng yuqori raqamlashtirish darajasi IT xizmatlar sohasida kuzatilib, hozirda 89,7 foizni tashkil etadi va 2030 yilga kelib 98,9 foizga yetishi prognoz qilinmoqda. Chakana savdo sohasida raqamlashtirish darajasi 72,3 foizni tashkil etib, bu sohada investitsiya ehtiyoji 245,8 million dollarga baholanmoqda.

Bulutli xizmatlardan foydalanish yillik 22,1 foiz o‘sish sur’atini namoyon etgan bo‘lsa, CRM tizimlaridan foydalanish yillik 16,0 foizga o‘sgan. Bu ko‘rsatkichlar kichik biznesning mijozlar bilan munosabatlarni tizimlashtirish va ma’lumotlarni xavfsiz saqlash zaruratini tobora ko‘proq his qilayotganini ko‘rsatadi. [5]

Fintech xizmatlarining kengayishi kichik biznes uchun moliyaviy operatsiyalarni soddalashtirish va tezlashtirish imkonini bermoqda. Raqamli to‘lov tizimlari orqali tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirish va soliq majburiyatlarini elektron shaklda bajarish imkoniyatlari yaratilmoqda. Bu jarayon ayniqsa kichik biznes uchun muhim ahamiyatga ega, chunki an’anaviy bank xizmatlariga qaraganda raqamli moliyaviy xizmatlar tejamkorroq va qulayroqdir. [6]

Raqamli texnologiyalarning ijobiy ta’siriga qaramasdan, bir qator muammolar mavjud. Tadqiqotlar hududiy raqamli tafovutni muhim cheklovchi omil sifatida ko‘rsatadi. Quyidagi jadvalda O‘zbekiston hududlari kesimida har 100 kishiga to‘g‘ri keladigan internet abonentlari soni va Toshkent shahriga nisbatan farq ko‘rsatkichlari keltirilgan.

1-jadval

O‘zbekiston hududlari kesimida har 100 kishiga to‘g‘ri keladigan internet abonentlari soni [7]

№	Hudud nomi	Har 100 kishiga internet abonentlar soni	Toshkent sh. nisbatan farq	Toshkent sh. nisbatan %da
1	Toshkent shahri	168.2	-	100.0%
2	Namangan viloyati	70.7	-97.5	42.0%
3	Surxondaryo viloyati	61.8	-106.4	36.7%

2-jadval

Hududiy raqamli tafovutning umumlashtirilgan tahlili

Ko‘rsatkich	Toshkent sh.	Namangan v.	Surxondaryo v.
Internet abonentlari (100 kishiga)	168.2	70.7	61.8
Toshkent shahridan farq (abonent)	-	-97.5	-106.4
Toshkent shahriga nisbatan ulush (%)	100.0	42.0	36.7
Tafovut darajasi	-	2.4 baravar past	2.7 baravar past
Raqamli imkoniyatlardan foydalanish darajasi	Yuqori	O‘rtadan past	Past

Izoh: "Tafovut darajasi" Toshkent shahri ko‘rsatkichini viloyat ko‘rsatkichiga bo‘lish yo‘li bilan hisoblandi (168,2 ÷ 70,7 ≈ 2,4; 168,2 ÷ 61,8 ≈ 2,7).

3-jadval

Hududiy raqamli tafovutning kichik biznesga ta’siri

Hudud	**Raqamli infratuzilma holati**	**Kichik biznes uchun asosiy cheklovlar**	**Raqamli texnalogiyalardan foydalanish imkoniyati**
Toshkent sh.	Yuqori darajada rivojlangan	Raqobat yuqoriligi, yuqori operatsion xarajatlar	Keng – barcha raqamli xizmatlardan to‘liq foydalanish mumkin
Namangan v.	O‘rtadan past darajada	Internet tezligi va qamrovi cheklanganligi,moliyaviy imkoniyatlar	Cheklangan – asosiy raqamli xizmatlar bilan chegaralangan
Surxondaryo v.	Past darajada	Infratuzilma yetishmasligi, raqamli savodxonlik pastligi, moliyaviy qiyinchiliklar	Juda cheklangan - ko‘plab raqamli yechimlar mavjud emas

Keltirilgan jadvallar hududiy raqamli tafovutning kichik biznes faoliyatiga ko‘rsatayotgan ta’sirini vizual tarzda aks ettiradi. Toshkent shahrida har 100 kishiga 168,2 internet abonenti to‘g‘ri kelishi raqamli infratuzilmaning yuqori darajada rivojlanganligini ko‘rsatadi. Namangan viloyatida bu ko‘rsatkich 70,7 ni, Surxondaryo viloyatida esa 61,8 ni tashkil etib, Toshkent shahriga nisbatan mos ravishda 2,4 va 2,7 baravar past ekanligi kuzatiladi.

Ushbu tafovut viloyatlardagi kichik biznes subyektlarining raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishiga jiddiy to‘siq bo‘lmoqda. Internet tezligi va qamrovining cheklanganligi elektron tijorat, bulutli xizmatlar, raqamli to‘lov tizimlari va boshqaruv platformalaridan foydalanishni qiyinlashtiradi. Natijada viloyatlardagi kichik biznes subyektlari Toshkent shahridagi raqobatchilarga nisbatan teng bo‘lmagan sharoitda faoliyat yuritishga majbur bo‘ladi. Jadval ma’lumotlari asosida hududiy raqamli tafovutni kamaytirish bo‘yicha quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

· Internet infratuzilmasini kengaytirish — qishloq va chekka hududlarda optik tolali aloqa liniyalarini yotqizish, mobil internet qamrovini oshirish;
· Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini qo‘llash — raqamli infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish;
· Hududiy raqamli markazlar tashkil etish — viloyatlarda kichik biznes uchun raqamli xizmatlar va o‘quv markazlarini tashkil etish;
· Moliyaviy qo‘llab-quvvatlash — chekka hududlardagi kichik biznes uchun raqamli texnologiyalarni joriy etishda imtiyozli kreditlar va grantlar ajratish.

Xulosa

O‘zbekistonda raqamli texnologiyalarning kichik biznes samaradorligiga ta’siri ijobiy va sezilarli ekanligi empirik tadqiqotlar bilan tasdiqlanmoqda. Raqamli platformalar, elektron tijorat, bulutli xizmatlar va boshqaruv tizimlari kichik biznesning operatsion samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va bozor imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya jarayoni bir necha muammolar bilan to‘qnash kelmoqda. Hududiy infratuzilma tafovuti, moliyaviy cheklovlar va raqamli savodxonlik darajasining pastligi bu jarayonni sekinlashtiruvchi omillardir. Bu muammolarni hal etish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligida kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Kelgusida raqamli texnologiyalarning kichik biznes samaradorligiga ta’sirini

chuqurroq o‘rganish, ayniqsa sohalar va hududlar kesimida qiyosiy tadqiqotlar o‘tkazish, shuningdek, raqamli transformatsiyaning uzoq muddatli iqtisodiy natijalarini baholash ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro‘yxati.

1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик — Ўзбекистон иқтисодий тараққиётининг стратегик драйвери | UZA.uz https://uza.uz/en/posts/kichik-biznes-va-xususiy-tadbirkorlik-ozbekiston-iqtisodiy-taraqqiyotining-strategik-drayveri_822055#1
2. RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING KICHIK BIZNES RIVOJIGA TA'SIRI: GLOBAL TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITI | Zenodo https://zenodo.org/records/18085990
3. O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESLARNING RAQAMLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISH DARAJASI VA SAVDO RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIRI | Zenodo https://zenodo.org/records/19230208
4. Digital transformation, human cap... preview & related info | Mendeley https://www.mendeley.com/catalogue/ef018977-47a6-31a9-bd3d-728cef6fb37f/
5. TOSHKENTDA KICHIK BIZNES KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI: LOGIT VA PROBIT MODELLARI ASOSIDA EMPIRIK TAHLIL | Zenodo https://zenodo.org/records/20765153
6. Raqamli marketing ham yuqori o‘sish sur’atiga ega - yillik 24,0 foiz. Sci-p.uz.
7. Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish istiqbollari. Sci-p.uz.
8. KICHIK BIZNESNI BOSHQARISHDA RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI | Zenodo https://zenodo.org/records/18059984